

השלכות המלחמה בין ישראל לחמאס על ביטחון תעסוקתי וכלכלי בקרב החברה הבדואית בנגב

ניתוח נתונים מנהליים וסקר מקוון

25.02.2024

תמצית

על רקע המלחמה שפרצה בין ישראל לחמאס ב-7 באוקטובר 2023, מרכז נגביה – מרכז המחקר והמידע של החברה הבדואית בנגב, ערך מחקר המשלב עיבוד נתונים מנהליים עם סקר מקוון במטרה לבחון את השלכות הכלכליות והתעסוקתיות של המלחמה על תושבי ותושבות היישובים הבדואים המוכרים והבלתי מוכרים בנגב. המחקר, כפי שיוצג בהמשך, כולל עיבוד ואינטגרציה של מקורות נתונים שונים מגופים מנהליים ובעיקר, נתוני שירות התעסוקה. אלו מאפשרים לייצר תמונה רחבה יותר אודות השלכות המלחמה.

להלן עיקרי הממצאים:

הכנסה ותעסוקה

- 22.75% מהמשיבים המשתתפים בשוק העבודה דיווחו על פגיעה בהכנסתם מעבודה.
- בהשוואה בין אקדמאים לבין לא אקדמאים עולה שבעלי השכלה לא אקדמאית (תיכון ומטה והכשרות מקצועיות) נפגעו יותר (26.8%) לעומת אקדמאים (21.5%).
- 31.15% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו כי הכנסתם מעבודה נפגעה בצל המלחמה.

תחושת ביטחון כלכלי

- כ-70% מכלל המשיבים דיווחו על פגיעה כלשהי בתחושת הביטחון הכלכלי שלהם בצל המלחמה.
- כ-71% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו על פגיעה בתחושת ביטחונם הכלכלי.

נגישות למצרכים, מזון ובריאות

- כשני שלישי מכלל המשיבים דיווחו על פגיעה כלשהי בגישתם למצרכים, מזון ושירותי בריאות וביכולת לממן תרופות בצל המלחמה.
- בין 70% ל-75% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו על פגיעה בגישתם למצרכים, מזון ושירותי בריאות וביכולת לממן תרופות בצל המלחמה.
- בעלי השכלה לא אקדמית נפגעו בצורה משמעותית יותר מאשר בעלי השכלה גבוהה.

מרחב ציבורי ותעסוקתי משותף

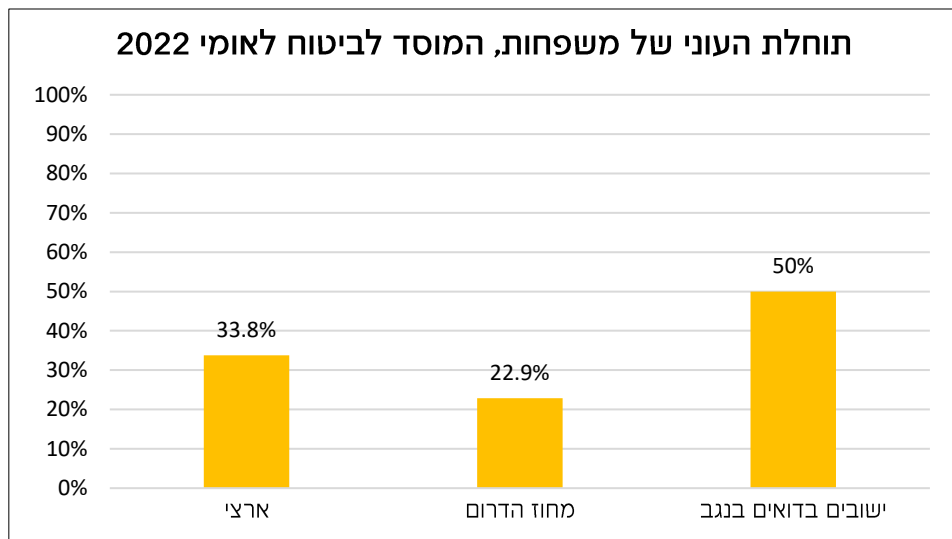
- 43.5% מכלל המשיבים דיווחו כי הם כלל לא מרגישים בטוחים להגיע לערים כדוגמת באר שבע במהלך המלחמה.
- 47% ציינו כי הם חוששים במידה רבה מביטויי גזענות והתנכלות במקום העבודה.

עוני, אבטלה ותעסוקה בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב

בנגב מתגוררים 304,513 תושבים בדואים ובדואיות. 63% מתושבים אלו מתגוררים בשבע העיירות המתוכננות (רהט, חורה, לקיה, תל שבע, כסיפה, ערערה בנגב ושגב שלום). 9% מהתושבים הבדואים מתגוררים בשתי המועצות האזוריות אל-קסום ונווה מדבר, המאגדים יחד 11 כפרים מוכרים, ו-28% מהאוכלוסייה הבדואית מתגוררת ב-35 כפרים בלתי מוכרים.

נתוני העוני העדכניים של המוסד לביטוח לאומי מתייחסים לשיעורי העוני בעיירות המתוכננות בלבד. מהנתונים לשנת 2022 עולה כי כ-50% מהמשפחות הבדואיות המתגוררות בעיירות המתוכננות חיות מתחת לקו העוני, בזמן ששיעור העוני בקרב משפחות במחוז דרום עומד על 22.9% והשיעור הארצי עומד על 33.8%. כלומר, שיעור המשפחות החיות מתחת לקו העוני בקרב 63% מהאוכלוסייה הבדואית בנגב הוא כפול משיעור זה בקרב כלל המשפחות במחוז דרום.

איור 1: תוחלת העוני של משפחות, המוסד לביטוח לאומי 2022

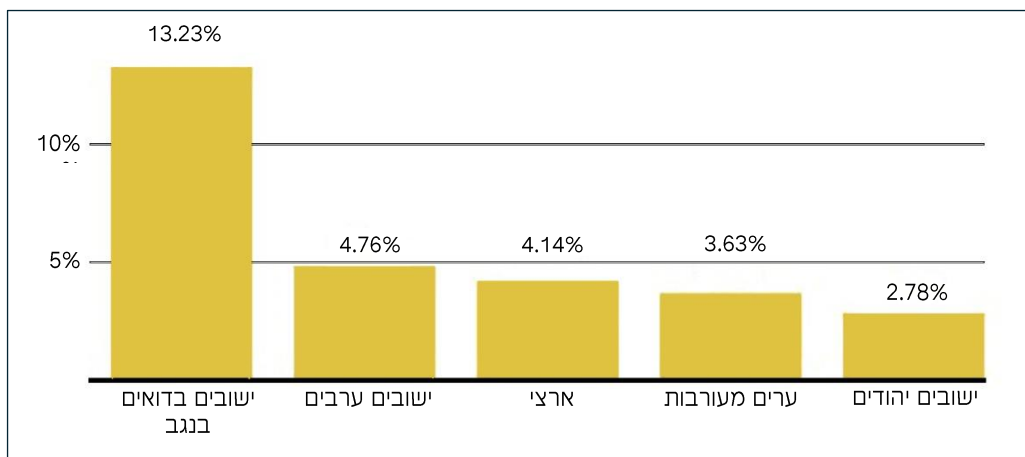

כאמור, נתוני המוסד לביטוח לאומי אינם דוגמים את מרבית הכפרים המוכרים במועצות האזוריות,¹ למעט שני יישובים – ביר הדאג' במועצה האזורית נווה מדבר, ואל סייד במועצה האזורית אל קסום. על פי הנתונים לשנת 2022, תוחלת העוני בקרב משפחות המתגוררות בישוב ביר הדאג' עומדת על 77.8%, כאשר 86% מהילדים ו-82.2% מהנפשות חיים מתחת לקו העוני.

לשם הצגת התמונה התעסוקתית בקרב החברה הבדואית בנגב טרם המלחמה, ערכנו השוואה בין שיעורי האבטלה בישובים הבדואים בנגב לבין שיעורי האבטלה ביתר האוכלוסיות בארץ לפי יישובים. ההשוואה מבוססת על הנתונים המפורטים האחרונים שפורסמו על ידי שירות התעסוקה בחודש מרץ 2023 בהתייחס לשיעורי אבטלה בפריסה יישובית. שיעורי האבטלה במועצה האזורית אל קסום הינם הגבוהים ביותר מבין היישובים הבדואים בנגב (למעט הכפרים הבלתי מוכרים שאינם נסקרים) ולמעשה, מהווים את שיעורי האבטלה הגבוהים ביותר בארץ. בתקופה המדוברת עמד שיעור האבטלה במועצה האזורית אל קסום על 19.26%. במבט רחב, שיעורי האבטלה בישובים הבדואים בנגב הם הגבוהים ביותר ביחס לשאר האוכלוסיות, כך ששיעור זה גבוה פי ארבע מהמוצע הארצי, טרם המלחמה.

¹ הדיווח בביטוח לאומי הוא עבור יישובים המונים מעל 5,000 תושבים בלבד.

איור 2: שיעור אבטלה ממוצע, עיבוד מרכז נגביה לנתוני שירות התעסוקה, מרץ 2023

השלכות המלחמה על תעסוקה בחברה הבדואית בנגב

במטרה להעריך את השלכות המלחמה על התעסוקה בחברה הבדואית בנגב, בחנו את נתוני התעסוקה שפורסמו על ידי שירות התעסוקה מתחילת המלחמה על פי:

1. שיעורי דורשי העבודה בכל אחד מהישובים הבדואים בנגב.
2. הענפים המרכזיים שמאפיינים את דפוסי התעסוקה בחברה הבדואית.
3. מספר דורשי העבודה הבדואים בכל אחד מענפי התעסוקה המרכזיים המאפיינים את החברה הבדואית בנגב. יש לציין כי שירות התעסוקה מדווח על פילוח דורשי עבודה במחוז דרום לפי דת, כלומר מוסלמים, יהודים, נוצרים, דרוזים ואחרים. מאחר וכל האוכלוסייה הבדואית בנגב הנה מוסלמית, והאוכלוסייה המוסלמית בנגב ברובה המכריע הנה בדואית (כלל היישובים המוסלמים בנגב הם יישובים בדואים) אז הונח כי הנתונים המתייחסים למוסלמים במחוז דרום כוללים בעיקר את האוכלוסייה הבדואית.

נתוני שירות התעסוקה המתייחסים לשיעור דורשי העבודה במהלך חודשי המלחמה מצביעים על הפערים בין כלל היישובים בארץ ליישובים הבדואים בנגב. בעוד שבחודש דצמבר שיעור דורשי העבודה הכלל ארצי המוערך עמד על 6.5% ובמחוז דרום על 8.7%, הממוצע של שיעור דורשי העבודה המוערך ביישובים הבדואים בנגב עמד על כ-15%.

טבלה 1: שיעור דורשי העבודה המוערך, שירות התעסוקה ספטמבר-דצמבר 2023

יישוב	ספטמבר 2023	דצמבר 2023
כלל היישובים בארץ	3.7%	6.5%
מחוז דרום	5.1%	8.7%
לקיה	11.7%	14.8%
כסיפה	15.5%	18.5%
חורה	7.6%	9.5%
ערעה בנגב	16.1%	19.6%
רהט	7.2%	10.6%
שגב שלום	9.6%	11.5%
תל שבע	10.8%	13.6%

הענפים הכלכליים המרכזיים בקרב מועסקים ערבים (גברים) בדרום בשנים 2012-2017 הם בינוי (17.6%), תחבורה (16.4%), תעשייה וחרושת (14.6%), מסחר ותיקונים (13.2%) וחינוך (10.3%) תחומי העיסוק העיקריים בקרב נשים ערביות בדואיות במחוז הדרום הם חינוך (55.7%) ושירותי בריאות ורווחה (16.9%).²

על פי נתוני שירות התעסוקה, הענפים שבהם נרשמה העלייה הגדולה ביותר במספר דורשי העבודה הם ענפים שבחלקם מאפיינים את התעסוקה בחברה הבדואית. כך למשל, שיעור דורשי העבודה בענף פועלי בנייה בלתי מקצועיים גדל ב-66% ובענף התחבורה (נהגי משאיות כבדות ואוטובוסים) הייתה עלייה של 55% במספר דורשי העבודה.³ בהשוואה בין המועסקים המוסלמים למועסקים היהודים בענפים אלו במחוז דרום, מגמת הפיטורים של המועסקים המוסלמים ממשיכה לאורך כל חודשי המלחמה בעוד שבקרב היהודים מגמה זו השתנתה, כך ששיעורי הפיטורים החלו לרדת במהלך חודש דצמבר. בין החודשים אוקטובר-נובמבר נרשמה עלייה במספר המפוטרים בקרב עובדי מלאכה ובינוי, מפעילים מתקנים ונהגים ובקרב עובדים לא מקצועיים. אולם, בעוד שחלה ירידה במספר המפוטרים היהודים במחוז דרום במהלך חודש דצמבר, בקרב המוסלמים מספר המפוטרים המשיך לטפס. בקרב בעלי המלאכה והבינוי מספר המפוטרים היהודים בחודש דצמבר נותר על כנו, בעוד שבקרב המוסלמים הוא עלה בכ-11%. בקרב מפעילי מכונות ונהגים יהודים מספר המפוטרים קטן בכ-4%, בעוד שבקרב מוסלמים מספר זה עלה בכ-35%. בקרב העובדים הלא מקצועיים מספר המפוטרים היהודים קטן בכ-13%, ובקרב עובדים לא מקצועיים מוסלמים במחוז דרום מספר המפוטרים טיפס בכ-57%.

טבלה 2: מספר הנרשמים בשירות התעסוקה בעקבות פיטורים – מחוז דרום, אוקטובר-דצמבר 2023

מחוז דרום				
חודש		עובדים בלתי מקצועיים	מפעילי מתקנים ומכונות, מרכיבי מוצרים וציוד ונהגים	בעלי מלאכה בתעשייה ובינוי
דצמ-23	יהודים	176	136	129
	מוסלמים	137	124	60
נוב-23	יהודים	203	142	129
	מוסלמים	87	92	53
אוק-23	יהודים	124	110	99
	מוסלמים	33	52	פחות מ-20

בשנת 2023 שיעור האוכלוסייה הבדואית עמד על כ-22% מתוך כלל האוכלוסייה במחוז דרום, ועל כ-38% מתוך האוכלוסייה בנפת באר שבע.⁴ מנתוני הטבלה לעיל עולה כי שיעור המפוטרים הבדואים בענפי המלאכה והבינוי, מכונות ונהיגה והעובדים הבלתי מקצועיים גבוה משיעורם היחסי באוכלוסייה. בבחינה של מספר המפוטרים בקרב העובדים הבלתי מקצועיים במהלך חודש דצמבר, שיעור המפוטרים מקרב המוסלמים במחוז דרום הוא 43.7%. מתוך כלל המפוטרים בענף

² חאג', יחיא, נסרין, סייף, איימן, קסיר, ניצה וכן פרגיון. תוכנית לקידום ההשתלבות של החברה הערבית בשוק העבודה. המכון הישראלי לדמוקרטיה, יולי 2021.

³ דופק שוק העבודה דצמבר 2023. שירות התעסוקה.

⁴ בנפת באר שבע ריכוז האוכלוסייה המוסלמית, ולכן הבדואית, הוא גבוה יותר מאשר במחוז דרום שכן, צפונית לבאר שבע שיעור האוכלוסייה הבדואית נמוך מאוד.

הפעלת מתקנים, מכונות ונהיגה, 47.7% מהמפוטרים הם מוסלמים, ומתוך כלל המפוטרים בענף המלאכה והבינוי שיעור זה עומד על 31.7%.

לצד הפגיעה בענפים בהם מועסקים שכירים בדואים בשיעורים גבוהים ומגמת הפיטורים המתמשכת בנגב, בעקבות המלחמה נרשמה גם פגיעה בעסקים קטנים. 20% מבעלי העסקים שאינם מעסיקים עובדים או אלו שמעסיקים עד שני עובדים נעדרו מעבודתם במהלך חודש נובמבר (17% מתוכם מסיבות כלכליות, למשל חוסר כדאיות). בנוסף, נעדרו 17% מהעצמאיים שמעסיקים שלושה שכירים ומעלה.⁵ יש לציין כי שיעור השכירים ברהט עומד על 39.2% מסך השכירים בעיירות המתוכננות ובמועצות האזוריות, ושיעור העצמאיים בעיר עומד על 40.84%.⁶ לאור השיעור הגבוה של העצמאיים בעיר רהט צפויה פגיעה גדולה בעיר, גם בשל קרבתה הגיאוגרפית ליישובי עוטף עזה, בהם הועסקו חלק מתושבי העיר. יתרה מכך, במהלך חודש דצמבר 2023, בעיר רהט נרשמו שיעורי דורשי עבודה הגבוהים ביותר – 11.8% - מתוך כלל היישובים המונים מעל 40,000 תושבים בישראל.⁷

לאור ההשפעה של המלחמה בין ישראל לחמאס על ענפי המשק בהם מועסקים שכירים רבים מהחברה הבודואית ביקשנו לבחון את תוצאותיה של השפעה זו בקרב כלל התושבים הבודואים בנגב, קרי תושבי העיירות המתוכננות, המועצות האזוריות והכפרים הבלתי מוכרים. על רקע ההשפעה הכלכלית והתעסוקתית העמוקה על העיר הבודואית המתועשת ביותר והמונה לרוב, את שיעור המשכילים הגבוה ביותר ואת שיעורי האבטלה הנמוכים ביותר מבין היישובים הבודואים בנגב, שיערנו כי המגמות ברהט מהוות תמונה חלקית של השלכות המלחמה על האוכלוסייה הבודואית בנגב וכי מגמות אלו חמורות יותר בקרב תושבי הכפרים הבלתי מוכרים.

ממצאי סקר מרכז נגביה על הפגיעה הכלכלית והתעסוקתית בחברה הבודואית בעקבות המלחמה:

בסקר השתתפו 350 משיבים ומשיבות על פי ההתפלגות הבאה: 46.3% מהעיירות המתוכננות (162 משיבים), 36.3% מכפרים בלתי מוכרים (127 משיבים) ו-17.4% ממועצות אזוריות (כפרים מוכרים במועצות האזוריות נווה מדבר ואל קסום) (61 משיבים). הסקר נערך בפורמט אינטרנטי ולכן ניתן להניח כי מי שהשיב לסקר הוא בעל אוריינות דיגיטלית, לרוב בעלי השכלה גבוהה. ואכן שיעור המשיבים בעלי השכלה גבוהה שענו על הסקר גבוה משיעורם באוכלוסייה. מתוך כלל המשיבים לסקר, 53.7% הם בעלי השכלה אקדמית (21.4% בעלי תואר שני ו-32.3% בעלי תואר ראשון), 3.4% בעלי תעודה מקצועית, 28.6% בעלי השכלה תיכונית, ו-14.3% עם השכלה הנמוכה מ-12 שנות לימוד.

בכל הנוגע להשלכות תעסוקתיות במהלך המלחמה, נתוני הסקר נבחנו ביחס לקבוצת המשיבים שדיווחו שהם משתתפים במעגל התעסוקה (שכירים או עצמאיים). נתוני הסקר אשר מתייחסים לתחושת הביטחון הכלכלי, לנגישות למזון, מצרכים, שירותים רפואיים ותרופות ולתחושת ביטחון במרחב החברתי והתעסוקתי, נותחו עבור כלל המשיבים בסקר. הסקר נערך בשבועיים האחרונים של חודש נובמבר, כחודש וחצי לאחר מאורעות ה-7 באוקטובר.

⁵ בץ, כפיר ואסף גבע. השפעת מלחמת חרבות ברזל על שוק העבודה באוקטובר 2023. אגף הכלכלן הראשי, דצמבר 2023.
⁶ השנתון הסטטיסטי של החברה הבודואית בנגב. (בהכנה). נגביה: מרכז המידע והמחקר של החברה הבודואית בנגב.

⁷ דופק שוק העבודה דצמבר 2023. שירות התעסוקה.

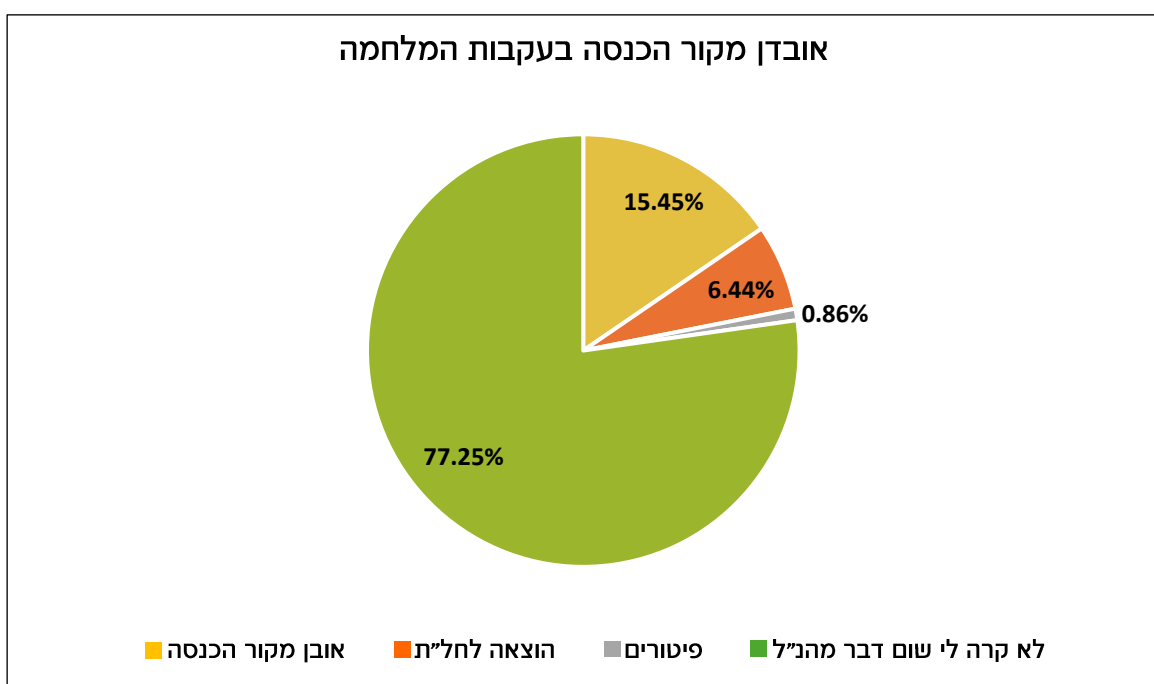
הכנסה ותעסוקה

22.75% מהמשיבים שנמצאים במעגל התעסוקה דיווחו על פגיעה בהכנסתם מעבודה. בהשוואה בין אקדמאים לבין לא אקדמאים שנמצאים במעגל התעסוקה עולה שבעלי השכלה לא אקדמאית (תיכון ומטה והכשרות מקצועיות) נפגעו יותר (26.8%) לעומת אקדמאים (21.5%).

15.5% מהמשיבים הנמצאים במעגל התעסוקה דיווחו כי הם איבדו את מקור הכנסתם. 6.5% נוספים הוצאו לחופשה ללא תשלום, ו-0.86% פוטרו מעבודתם. בפילוח על פי רמות השכלה, 27.6% משיבים שהשכלתם לא אקדמית איבדו מקור הכנסה בעקבות המלחמה. גם בקרב בעלי השכלה גבוהה דווח על שיעורים גבוהים של אובדן מקור הכנסה. בקרב בעלי תואר ראשון ותואר שני, שיעור זה עומד על 21.5%. בנוסף, בעלי תואר ראשון ושני היו קבוצות המשיבים היחידות שדיווחו על פיטורים בצל המלחמה: כ-1% מבעלי התואר הראשון וכ-1.5% מבעלי התואר השני דיווחו על פיטוריהם במהלך המלחמה, כולם תושבי הכפרים הבלתי מוכרים.

9% מהמשיבים שהשכלתם לא אקדמית דיווחו על הוצאתם לחל"ת, בעוד ש-5.5% מהמשיבים בעלי השכלה אקדמית דיווחו על הוצאתם לחל"ת במהלך המלחמה.

איור 3: דיווח על אובדן מקור הכנסה בקרב כלל המשיבים לסקר

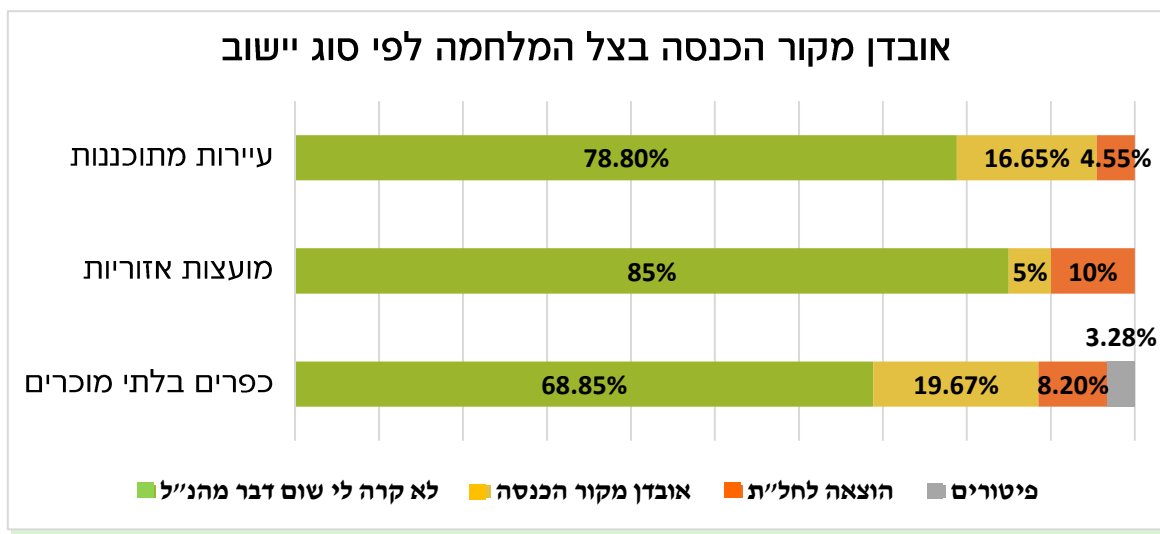

31.15% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים המשתתפים במעגל התעסוקה דיווחו כי הכנסתם מעבודה נפגעה במהלך המלחמה

19.6% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים, 16.6% מתושבי העיירות המתוכננות, ו-5% מתושבי המועצות האזוריות המשתתפים במעגל התעסוקה דיווחו על אובדן מקור הכנסה. תושבי הכפרים הבלתי מוכרים היו היחידים שדיווחו על פיטוריהם בצל המלחמה ושיעורם עומד על כ-3.5%.

למעשה, הכנסתם מעבודה של תושבי הכפרים הבלתי מוכרים נפגעה באופן המשמעותי ביותר (31.5%). בעיירות המתוכננות שיעור זה עומד על 21.2% ואחריהם, המועצות האזוריות (15%).

איור 4: דיווח על אובדן מקור הכנסה לפי סוג יישוב

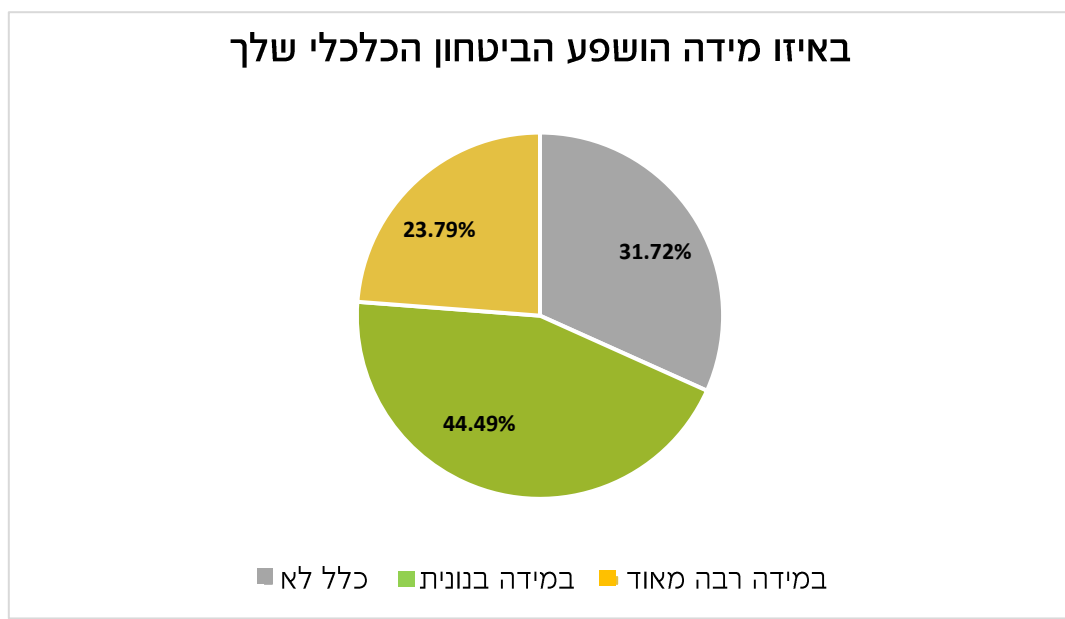

תחושת ביטחון כלכלי

כ- 70% מכלל המשיבים דיווחו על ערעור בתחושת הביטחון הכלכלי שלהם בצל המלחמה. תושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו על שיעורי הערעור הגבוהים ביותר בתחושת הביטחון הכלכלי (כ- 71%).

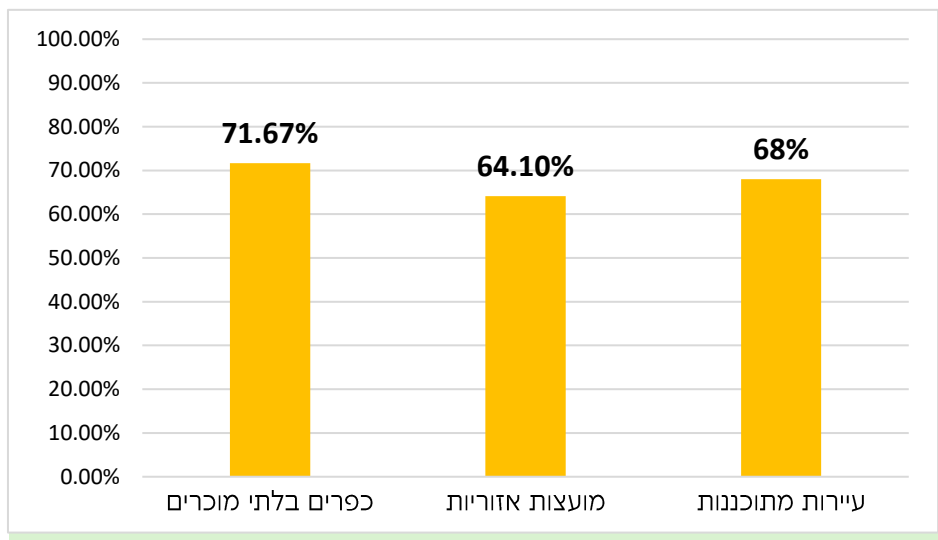
68.28% מכלל המשיבים ציינו כי תחושת הביטחון הכלכלי שלהם התערערה בעקבות המלחמה במידה בינונית עד רבה מאוד. 70% מכלל המשיבים דיווחו על חשש לאובדן פרנסתם בעקבות המלחמה.

איור 5: דיווח על השפעה על תחושת הביטחון הכלכלי בקרב כלל המשיבים לסקר

71.67% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים ציינו כי תחושת הביטחון הכלכלי שלהם התערערה במידה בינונית או רבה בעקבות המלחמה, אחריהם תושבי העיירות המתוכננות (68%), ותושבי המועצות האזוריות (64.1%).

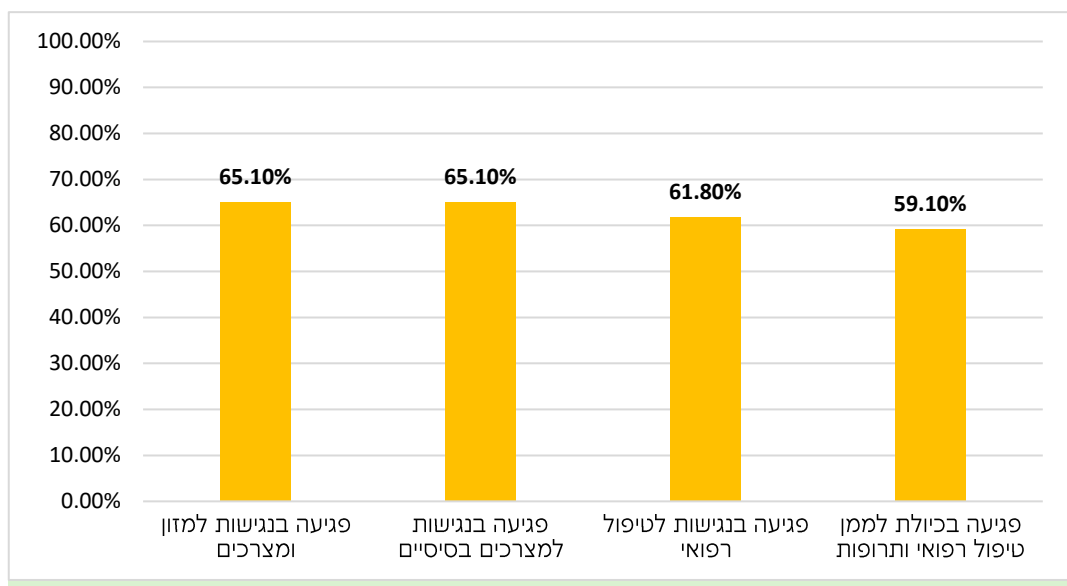
איור 6: דיווח על השפעת המלחמה במידה בינונית ובמידה רבה על תחושת הביטחון הכלכלי לפי סוג יישוב

נגישות למצרכים, מזון ובריאות

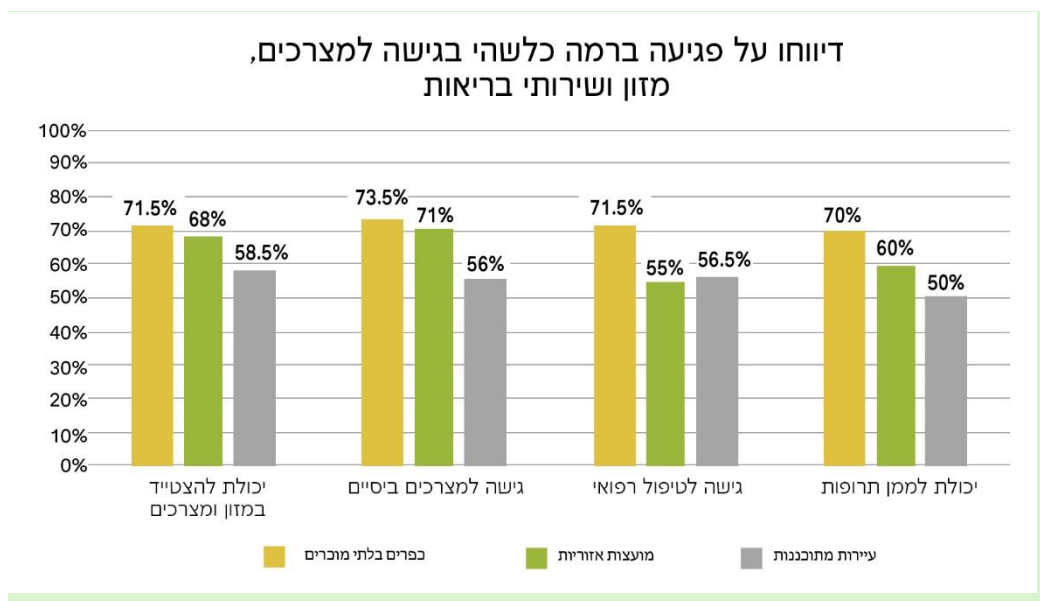
כשני שלישי מכלל המשיבים דיווחו על פגיעה כלשהי בגישתם למצרכים, מזון ושירותי בריאות וביכולת לממן תרופות במהלך המלחמה. תושבי הכפרים הבלתי המוכרים נפגעו באופן החמור ביותר, כאשר בין 70% ל-75% מהמשיבים דיווחו על פגיעה כלשהי בנגישות למצרכים, מזון ושירותי בריאות. בעלי השכלה לא אקדמית נפגעו בצורה משמעותית יותר מאשר בעלי השכלה גבוהה.

איור 7: דיווח על פגיעה בגישה למצרכים, מזון, תרופות ושירותי בריאות בקרב כלל המשיבים לסקר

מכלל המשיבים, 65.1% דיווחו על פגיעה במידה בינונית ורבה בנגישות למזון ומצרכים ובנגישות למצרכים בסיסיים. 61.8% מכלל המשיבים דיווחו על פגיעה במידה בינונית וגבוהה בגישתם לטיפול רפואי ו-59.1% דיווחו על פגיעה ביכולתם לממן טיפולים רפואיים ותרופות במהלך המלחמה.

איור 8: דיווח על פגיעה בגישה למצרכים, מזון, תרופות ושירותי בריאות לפי סוג יישוב

תושבי הכפרים הבלתי מוכרים חוו פגיעה באופן הקשה ביותר בהתייחס לנגישות למזון, מצרכים, שירותי בריאות וליכולת לממןם. 71.5% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו כי יכולתם להצטייד במזון ומצרכים נפגעה ו-73.5% דיווחו כי גישתם למצרכים בסיסיים נפגעה בעקבות המלחמה. 71.5% דיווחו שגישתם לטיפול רפואי נפגעה ו-70% ציינו כי יכולתם לממן טיפול רפואי ותרופות נפגעה במהלך המלחמה. לעומתם, 68% מתושבי המועצות האזוריות דיווחו כי יכולתם להצטייד במזון ומצרכים נפגעה בעקבות המלחמה. 71% מתושבים אלו דיווחו כי גישתם למצרכים בסיסיים נפגעה גם כן בעקבות המלחמה. 55% דיווחו שגישתם לטיפול רפואי נפגעה ו-60% ציינו כי יכולתם לממן טיפול רפואי ותרופות נפגעה. לבסוף, 58.5% מתושבי העיירות המתוכננות דיווחו כי יכולתם להצטייד במזון ומצרכים נפגעה ו-56% דיווחו כי גישתם למצרכים בסיסיים נפגעה בעקבות המלחמה. 56.5% דיווחו שגישתם לטיפול רפואי נפגעה ו-50% ציינו כי יכולתם לממן טיפול רפואי ותרופות נפגעה.

שיעורי הפגיעה בהתייחס לנגישות למזון, מצרכים ותרופות בקרב משיבים בעלי תעודות מקצועיות, השכלה תיכונית, והשכלה הנמוכה מ-12 שנות לימוד גבוהים יותר בהשוואה למשיבים בעלי השכלה אקדמית.

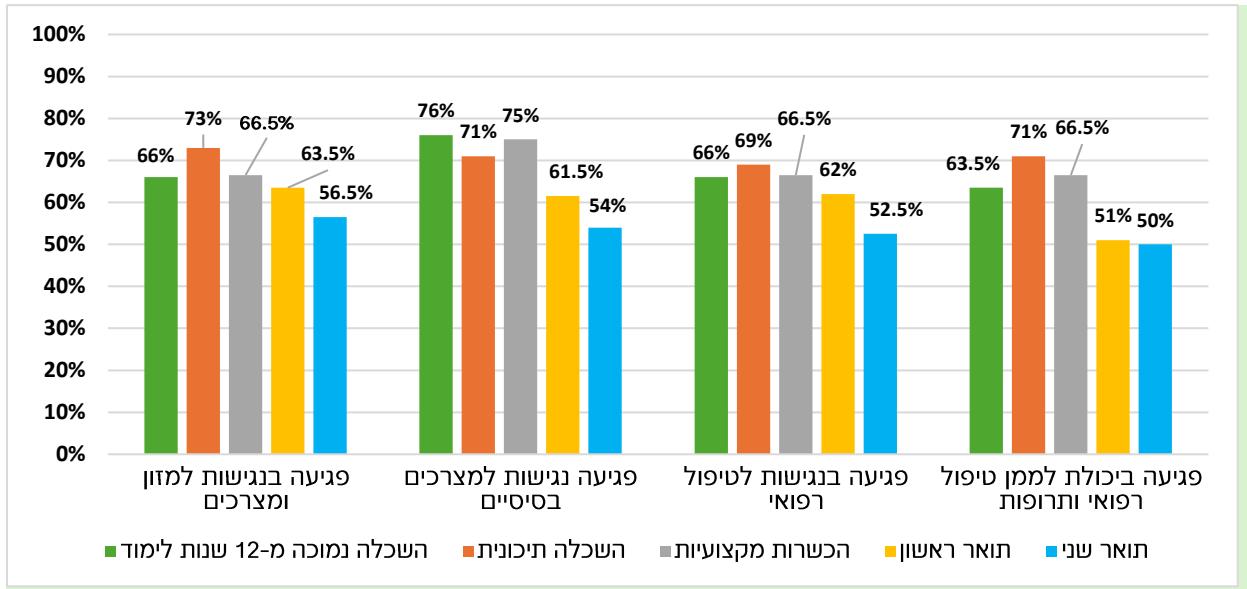
73% מהמשיבים בעלי השכלה תיכונית דיווחו על פגיעה בנגישות למזון ומצרכים, אחריהם בעלי הכשרה מקצועית (66.5%), בעלי השכלה הנמוכה מ-12 שנות לימוד (66%), בעלי תואר ראשון (63.5%) ותואר שני (56.5%).

76% מהמשיבים שלמדו פחות מ-12 שנות לימוד דיווחו על פגיעה בנגישות למצרכים בסיסיים, אחריהם בעלי הכשרה מקצועית (75%), בעלי השכלה תיכונית (71%), בעלי תואר ראשון (61.5%) ותואר שני (54%).

69% מבעלי השכלה התיכונית דיווחו על פגיעה בנגישות לטיפול רפואי, אחריהם בעלי הכשרה מקצועית (66.5%), מי שלמדו פחות מ-12 שנות לימוד (66%), בעלי תואר שני (62%) ותואר ראשון (52.5%).

71% מבעלי ההשכלה התיכונית דיווחו על פגיעה ביכולת לממן טיפול רפואי ותרופות, אחריהם בעלי הכשרה מקצועית (66.5%), מי שלמדו פחות מ-12 שנות לימוד (63.5%), בעלי תואר ראשון (51%) ותואר שני (50%).

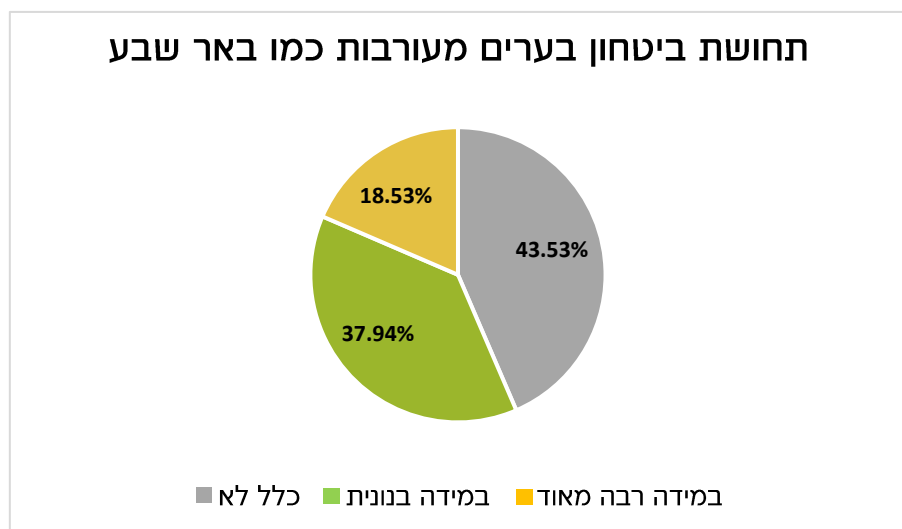
איור 9: דיווח על פגיעה בגישה למצרכים, מזון, תרופות ושירותי בריאות לפי השכלה

מרחב ציבורי ותעסוקתי משותף

43.5% מכלל המשיבים דיווחו כי הם כלל לא מרגישים בטוחים להגיע לערים כדוגמת באר שבע במהלך המלחמה. 47% ציינו כי הם חוששים במידה רבה מביטויי גזענות והתנכלות במקום העבודה.

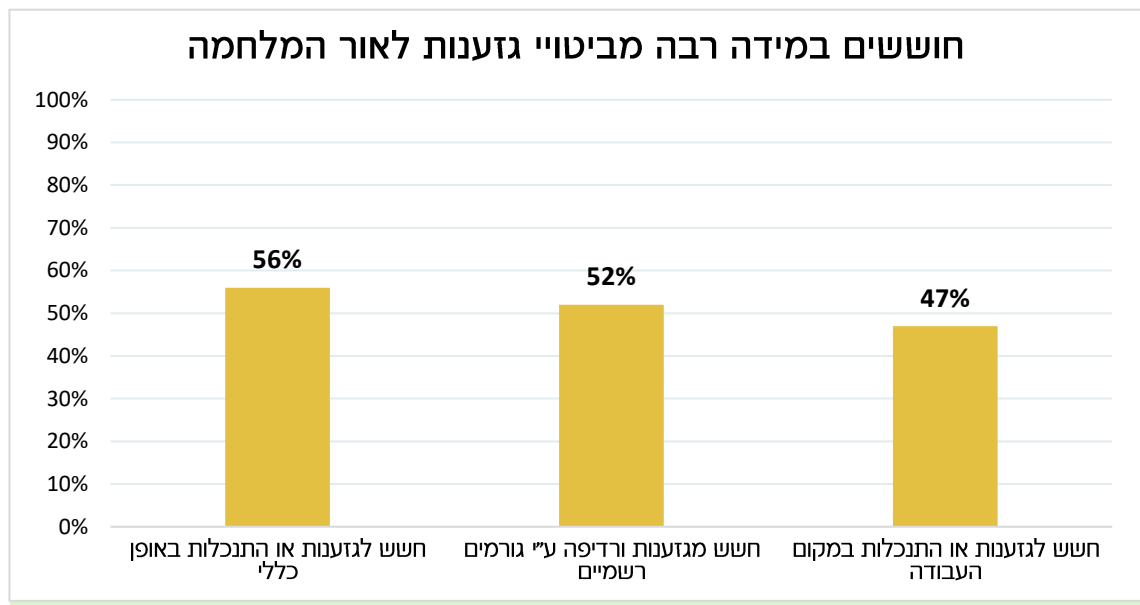
איור 10: דיווח על תחושת הביטחון במרחב הציבורי בקרב כלל המשיבים לסקר

בהתייחס ליציאה אל מחוץ למקום המגורים, דווחה תחושת היעדר הביטחון גבוהה בקרב כלל המשיבים – 41.5%. מגמה זו מתגברת ביחס להגעה לערים כדוגמת באר שבע. 43.5% דיווחו כי הם כלל לא מרגישים בטוחים לצאת לערים אלו במהלך המלחמה, 38% דיווחו כי הם מרגישים

בטוחים במידה בינונית, ו-18.5% דיווחו כי הם מרגישים בטוחים במידה רבה. באר שבע מהווה את המרחב התעסוקתי המרכזי עבור תושבי הכפרים והיישובים הבדואים שאין בהם הזדמנויות תעסוקתיות רבות. החשש שהביעו רבים מהמשיבים לסקר מאותת על כך שלמתח המתגבר בין יהודים לערבים בצל המלחמה ישנן השלכות תעסוקתיות עבור שכירים מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב. לאלו מצטרפים החששות שהביעו רבים מהמשיבים – 56% – מגזענות והתנכלות, מרדיפה על ידי גורמים רשמיים – 52% – ומביטויי גזענות והתנכלות במקום עבודתם – 47%.

איור 11: דיווח על חשש מביטויי גזענות בקרב כלל המשיבים לסקר

השפעות המלחמה: החלשת המוחלשים

האוכלוסיות הבדואיות בנגב מאופיינת בהטרוגניות מרחבית, כך שהתושבים מתגוררים בשלוש צורות שונות של יישובים: עיירות מתוכננות, כפרים מוכרים במועצות אזוריות וכפרים בלתי מוכרים. בין צורות יישוב אלו קיימת שונות מרחבית הנובעת מהיעדר ההכרה בכפרים הבלתי מוכרים, אשר דוחקת את תושבי הכפרים לשוליים. שונות מרחבית זו מאופיינת בהיררכיה בין שלוש צורות היישוב כך שככל שהמרחב שולי יותר – נעדר משאבים, תשתיות והזדמנויות תעסוקתיות, כך האוכלוסייה המתגוררת בתוכו, פגיעה יותר.

ממצאי הסקר מצביעים על חומרת ההשלכות הכלכליות והתעסוקתיות על כלל היישובים הבדואים בנגב. מהסקר עולה כי תושבי היישובים המוכרים נפגעו באופן משמעותי במהלך המלחמה. הפגיעה בתושבי יישובים אלו, ובפרט ברהט, העיר הבדואית המרכזית כ-26% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב, ואשר בה שיעורי התעסוקה וההשכלה הם בין הגבוהים, מאותתת על הפגיעה העמוקה בכלל היישובים הבדואים בנגב. כאמור, ברהט שיעורי המועסקים הוא גבוה ביחס ליתר היישובים הבדואים ומהווה כ-40% מכלל המשתתפים במעגל התעסוקה בחברה הבדואית. בעוד שממצאי הסקר שערכנו חושפים את הפגיעה המשמעותית בקרב המועסקים בעיירות המתוכננות, מהנתונים של אגף הכלכלן הראשי עולה כי הפגיעה במועסקים אלו מתרחשת בקרב שכירים ועצמאיים כאחד, כאשר ברהט ישנו שיעור גבוה של בעלי עסקים שהכנסתם נפגעה באופן משמעותי במהלך המלחמה. פגיעה זו דורשת התייחסות ממוקדת לא רק לשכירים שפוטרו או

הוצאו לחל"ת, אלא גם בשיקום העסקים המקומיים המהווים סקטור משמעותי בשוק העבודה המקומי ברהט.

ממצאי הסקר מצביעים על כך שככל שהמרחב שולי יותר, עוצמת ההשפעה של המלחמה על מצבה הסוציו-אקונומי והתעסוקתי של האוכלוסייה רבה יותר. במילים אחרות, תושבי הכפרים הבלתי מוכרים הם האוכלוסייה הפגיעה ביותר. ממצאי הסקר מצביעים על כך שתושבי כפרים אלו נפגעו באופן המשמעותי ביותר במהלך המלחמה בהיבטים תעסוקתיים וכלכליים. תושבים אלו דיווחו על השיעורים הגבוהים ביותר של אובדן מקור הכנסה (31.15%), של אובדן תחושת הביטחון הכלכלי (71%) ושל פגיעה בנגישות למזון ומצרכים וביכולת לממן שירותי בריאות ומזון (בין 70% - 75%). כמו כן, הפגיעה בנגישות למזון ולשירותים רפואיים בקרב תושבי הכפרים הבלתי מוכרים הייתה גבוהה בכ-20% לעומת המשיבים מהעיירות המתוכננות והמועצות האזוריות. נתון זה מעיד על עומק המצוקה בקרב תושבי הכפרים הבלתי מוכרים לעומת תושבי העיירות והמועצות האזוריות, ומדגיש ביתר שאת את השוליות המרחבית של אלו הראשונים.

מגמה נוספת שעולה ממצאי הסקר מדגישה את הפגיעה בקרב האוכלוסייה הלא אקדמאית, ששיעורה גבוה יותר בכפרים הבלתי מוכרים מאשר בעיירות המתוכננות ובמועצות האזוריות. משיבים בעלי השכלה לא אקדמית דיווחו על שיעורי הפגיעה המשמעותיים ביותר נוכח המלחמה. כ-28% מהמשיבים שלהם השכלה לא אקדמית דיווחו על אובדן מקור הכנסה, ואלו הוצאו בשיעורים גבוהים יותר (9%) לחל"ת במהלך המלחמה. בהתאמה, שיעורי הפגיעה בקרב קבוצה זו בהתייחס לנגישות למזון ומצרכים וביכולת לממן שירותי בריאות ומזון היו גבוהים יותר (בין 63% ל-76%) מאשר בקרב בעלי תארים אקדמיים. ממצאים אלו תואמים למגמות הרחבות המתחוללות במהלך המלחמה בהתייחס לפגיעה בענפי משק בהם מועסקים שכירים ללא השכלה אקדמית כגון, בינוי, תחבורה ותעשייה וחרושת.

להשלכות התעסוקתיות והכלכליות מתווספים החששות שהביעו המשיבים מכלל היישובים הבדואים מהגעה לערים יהודיות ומהתנכלות במקום עבודתם על רקע אתנו-לאומי. כלומר, לא זו בלבד שהמלחמה משפיעה על ההכנסה, הביטחון הכלכלי והמצב הסוציו-אקונומי של האוכלוסייה הבדואית בנגב, אלא שההחמרה במתיחות בין ערבים ליהודים בצל המלחמה מהווה פוטנציאל לערעור מתמשך של ההזדמנויות התעסוקתיות בקרב אוכלוסייה זו. החמרת המתיחות בין ערבים ליהודים בישראל, ובפרט בנגב, דורשת התערבות לעידוד מעסיקים להעסקה של עובדים בדואים ועובדות בדואיות, בייחוד בעתות משבר לאומי.

מהמגמות העולות מניתוח ממצאי הסקר ניכר כי נדרשת התייחסות דיפרנציאלית לתושבי היישובים השונים בהם מתגוררת הקהילה הבדואית בנגב. ממצאי הסקר מצביעים על ההשפעה של המלחמה בכל הנוגע לביטחון הכלכלי והתעסוקתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב, אולם השפעה זו משתנה על פי סוגי היישובים והיא חמורה יותר בקרב תושבי הכפרים הבלתי מוכרים. לפיכך, נדרשת תכנית ייחודית לאוכלוסייה בכפרים הבלתי מוכרים. תכנית שתתמקד הן במיגון הכפרים שכן, היעדר מיגון במרחב הציבורי שמגביר את החשש לנוע במרחב משליך על הנגישות

לתעסוקה של התושבים, והן בחלוקת מזון, מצרכים ובסבסוד של טיפול רפואי ותרופות. אחד המאפיינים המרכזיים של הכפרים הבלתי המוכרים הוא המחסור החמור בתשתיות, ביניהן, תחבורה וכבישים סלולים. היעדר התשתיות משפיע ביתר שאת בימי לחימה על הנגישות של תושבי הכפרים הבלתי מוכרים למרכולים, מרפאות ובתי מרקחת. מכך, עולה צורך אקוטי באספקה של מזון, מצרכים ובייחוד של תרופות, לצד חלוקת כרטיסי מזון שכן, חלוקת תווי המזון לבדם לא מהווה הבטחה לניצולם בשל הקושי של התושבים להתנייד מחוץ לכפר בעתות לחימה ותחת ירי רקטי מתמשך. במבט רחב, השיעורים הגבוהים של המשיבים מכלל האוכלוסייה, ובפרט מהכפרים הבלתי מוכרים והמשיבים ללא השכלה אקדמית, בהתייחס לפגיעה הכלכלית וביכולתם לממן טיפול רפואי ותרופות מצביעים על העמקת העוני בקרב אוכלוסייה זו במהלך המלחמה.

על פי דרישת החוק, פורום דו-קיום בנגב גאה לציין כי כתוצאה משיתוף פעולה עם מדינות ידידותיות וארגונים בינלאומיים שמקדמים זכויות אדם, רוב המימון לפעילותנו מגיע מ"ישויות מדינות זרות".

השימוש בצילומים נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע בפרסום זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: office@dukium.org